

Előterjesztés
Orosháza Város Önkormányzat Képviselő-testületének Pénzügyi Bizottsága
ülésére

Tárgy: Szántó Kovács János Területi Múzeum szakmai munkájának támogatására pályázat benyújtása (járásszékhely települési önkormányzatok által fenntartott múzeumok szakmai támogatása)

Tisztelt Pénzügyi Bizottság!

Orosháza Város Önkormányzata a Szántó Kovács János Területi Múzeum (a továbbiakban: Múzeum) szakmai munkájának támogatására a Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről szóló 2014. évi C. törvény 3. melléklet II. 7. d) pont szerinti járásszékhely települési önkormányzatok által fenntartott múzeumok szakmai támogatása tárgyában megjelent pályázati kiírásra pályázatot kíván benyújtani.

A pályázati kiírás több pályázható alcélt fogalmaz meg, melyek közül a Múzeum az alábbi intézkedésre nyújt be támogatási javaslatot:

„b) A járás településeihez kötődő kulturális örökség hozzáférhetővé tételének és a területi egyenlőtlenség felszámolásának támogatása:

- ba) időszaki kiállítások, kamaratárlatok megrendezése,
- bb) ismeretterjesztő előadások és honismereti vetélkedők szervezése,
- bc) iskolai és óvodai utazó kiállítások megrendezése,
- bd) többgenerációs családi programok kidolgozása és megvalósítása.”

A részletes szakmai program jelen előterjesztés 1. mellékleteként csatolásra került.

Pályázók köre: múzeumot fenntartó járásszékhely települési önkormányzat nyújthat be pályázatot. Csak egy alcél jelölhető meg, de a kiválasztott alcélon belül több kiválasztott tevékenységre is igényelhető támogatás.

Támogatás mértéke: a pályázni kívánt b) alcél esetén maximum 3 millió Ft. Önerő nem szükséges.

Orosháza Város Önkormányzat Képviselő-testületének Orosháza Város Önkormányzatának Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 18/2014. (X.21.) önkormányzati rendelete 2. melléklet 1.2.4. pontja alapján a Pénzügyi Bizottság hatáskörébe tartozik döntés saját erő biztosítását nem igénylő pályázat benyújtásáról.

A pályázat kapcsán igényelt támogatás: 3 millió Ft.

Az előzőekben foglaltak alapján kérem a Tisztelt Pénzügyi Bizottságot az előterjesztés megvitatásra és a következő határozati javaslat szerinti döntés meghozatalára.

Határozati javaslat:

Orosháza Város Önkormányzat Képviselő-testületének Pénzügyi Bizottsága megismerte az előterjesztést, annak 1. mellékletét és az alábbiak szerint

1.) dönt a Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről szóló 2014. évi C. törvény 3. melléklet II. 7. d) pont szerinti járásszékhely települési önkormányzatok által fenntartott múzeumok szakmai támogatása tárgyában megjelent pályázati kiírásra az Orosháza Városi Önkormányzat Szántó Kovács János Területi Múzeuma szakmai munkájának támogatására 3.000.000 Ft összegű - saját erő biztosítását nem igénylő - pályázat benyújtásáról;

2.) felhatalmazza a polgármestert a pályázat benyújtására, a kapcsolódó szerződések, dokumentumok és a támogatási szerződés aláírására.

Végrehajtásért felelős: Dávid Zoltán polgármester a kapcsolódó dokumentumok aláírásáért
Hagymási László irodavezető és Süléné Baranyai Ilona csoportvezető a pályázat benyújtásáért
Rózsa Zoltán múzeumigazgató a projekt megvalósításáért

Határidő: a pályázat benyújtására legkésőbb 2015. április 9.,
a pályázat nyertessége esetén a projekt megvalósítása értelem szerint folyamatos

Orosháza, 2015. április 03.

Fejes Róbertné
alpolgármester

1. b) alcél esetében:

- a programok összefoglaló bemutatása, módszertana,
- a kiállítás koncepciója, a tervezett helyszínek és időpontok bemutatása (amennyiben releváns),

TELEPÜLÉSEK BÉKÉS MEGYE MAI TERÜLETÉN A XVI. SZÁZAD KÖZEPÉN

A TÖRÖK HŐRSÉGSÁG ÉRKESENEGZÁRTÁNKALÉLI
MÁRKHAKERESKEDELMÉNEK A XVI. SZÁZAD KÖZÉPÉN

Történeti háttér, a régió sajátos arculata

A Körös-Tisza-Maros-közi vidék történetileg izgalmas és mozgalmas időszaka volt a török-kor. A középkori településhálózat részben megszűnt, részben átalakult, és megváltozott egyes helység gazdasági, így történeti szerepe. A kora újkori gazdasági változások vidékünkön a szarvasmarha tartására és kereskedelmére fókuszáltak. A települések közötti kapocs és verseny mértéke a szarvasmarha lett. Egyes falvak elsorvadtak és nevüket a puszták őrizték meg, míg mások akár mezővárosi rangra emelkedtek, mint pl. Csomorkány. A közös történelmi háttér biztosította ebben a korban a fellendülést. A marhakereskedelem hasznaként vidékünk megjelentek a nyugat-európai

termékek (pl. posztó).

Az oszmánok az óriási vámbevétel miatt támogatták a marhakereskedelmet, s ugyanígy jártak el a királyi Magyarország hatóságai is. Csak a váci vámon 1560–61-ben 130.000 darab, míg 1563. július 22. és 1564. március 9. között 30.248 szarvasmarhát vittek át. Ez utóbbiak egyharmada, 10.207 db a későbbi gyulai és csanádi török szandzsák területéről származott, pedig ekkorra már elvesztették jelentőségüket a gyulai vásárok s helyüket az uradalom másik mezővárosa, Simánd próbálta meg átvenni.

Más útvonalon is folyt marhakereskedés: a Duna mellett a vörösmarti, a bátai és a paksi révénél, valamint a foktői és a tolnai, illetve a ráckevei és az almási kikötőknél. 1563–1564 kilenc hónapja alatt Ráckevén, Földváron, Tolnán, Bátán és Pakson 11.500 marha után szedtek vámot. Errefelé azonban a dél-alföldi tőzsérek ekkor nem üzleteltek.

Hivatalos egyezmény nem szabályozta a forgalmat, így sok bizonytalanság övezte ezt a tevékenységet. Török portyázók, rác martalócok, idegen zsoldosok, magyar végváriak, kóborló hajdúk leselkedtek a csordákat több száz kilométerekre hajtó, napi 30 kilométert is megtevő tőzsérekre. Ennek ellenére az úton lévő gulyákat kevesen háborgatták. Olyan erős érdekek fűződtek a kereskedelem fenntartásához, hogy az ezt megzavarók úgy a török, mint a magyar oldalon például büntetéstől tarthattak.

Akadtak, akik több száz marhából álló gulyákat hajtottak nyugatra, míg mások 2–3 fő kereskedelmi társaságokba tömörültek. A mezővárosokban kialakult egy, csak az állatok hajtásával foglalkozó hajcsárreg. Átlagban 30 állat után alkalmaztak 1 kíséret. A kupecsek a hajcsárokat és az állatokat egyaránt közvetítették. Míg magyar kereskedők ritkán lépték át az országhatárt, addig a hajtókat előszeretettel alkalmazták külföldön is.

Belőlük alakult ki a hajdúság. A kortárs Istvánffy Miklós történetíró szerint ők „gyerekkoruktól kezdve csordák között és a pásztorélet szennyében nevelkedtek és nőttek fel.” Eredetileg a török elől menekülő délszlávok soraiból verbuválódtak, de hamar feltöltődtek magyarokkal. Fegyverforgatáshoz értő, bátor, edzett embereket kívánt a csordák kísérése.

Munkájukat segítette, hogy „csinált” utak vezettek ki az országból, kétoldalt árkokkal övezve, melyek megakadályozták a marhák kitérését, elkóborlását. Erre utal a **Göböljárás-Birkavölgy (Nagyiratos-Keczerkutas-Kevermes-Dombiratos-Kunágota-Apáca-Tompa-Orosháza-Gellértkuta-Szentetornya)** illetve a **Hajdúvölgy-ér (Kutas-Mácsa-Lőkösháza-Abzakuta-Bánkamárás-Bánkuta-Gerendás-Csorvás-Szénás-Gádoros)** elnevezés. Kérdés, hogy ezek kezdőpontjához csatlakozott-e a Simánd felől induló gulya, vagy a Fehér-Körös-mentén Gyula felé haladt s innen a Gerlával szemközti Tolvajkutáról a Csaba-Kígyóskuta útvonalon keresztül csatlakozhattak rá a Hajdúvölgyre. Arról egy déli kiágazás mutatott **Apácakuta-Tótkutason át a Száraz-érhez s onnét tovább Sámson-Földeák-Makó, illetve Komlós- Kaszaperek-Kovácskuta-Csatókamarás-Battonyán át Arad irányába.** Az említett utak kiinduló pontja a Maros-part, ami egy Erdéllyel való kapcsolatot is feltételez. Folytatásuk már bizonytalan, a délebbi talán a Mágocs- és Korogy-ér mentén vitt a Tiszához Mágocs-Donáttornya-Szentes, míg az északabbi Újváros-Fábiánsebestyén-Kunszentmárton irányába.

A Körös-Tisza-Maros-köz útjai **Orosháza mellett** keresztezték egymást, így a régió természetes gócpontja Orosháza környékén rajzolódik ki. Úgy tűnik, a szarvasmarha kereskedésben mégsem az itteniek tettek szert domináns befolyásra, hanem ez egy kissé nyugatabbra, **Mágocs-Pereskutas-Monyarósfecskés** környékére koncentrálódott. Ennek részint talajtani, de még inkább vízrajzi okai lehettek. A szarvasmarha tenyésztéshez ugyanis nem csak kiterjedt legelőkre, de megfelelő itató helyekre is szükség volt.

A jelzett utak mentén is meghatározott szakaszonként legelő és itatóhelyek álltak rendelkezésre. Jól mutatják ezt az 1418 után felbukkanó -kuta végződésű helynevek: Gellértkuta Orosháza és Szénás között, Apácakuta Orosházától DNY-ra, Kígyóskuta Kígyós mellett, Tolvajkuta Csaba és Gerla között, Bánkuta Kétegyháza és Almáskamarás között, Abzakuta pedig Lőkösháza és Iratos körül található. Azt, hogy hol lehettek még kutak a középkorban sajnos nem tudjuk, de ha az 1780-as évekbeli kutak térképére nézünk, láthatjuk, hogy ezek Orosházától DNY-ra, a Maros egykori hordalékkúpja mentén sűrűsödnek.

Programelemek

I. Utazó kiállítás

Kiállításunk, melyet kimondottan vándorkiállításnak szánunk, a „Délalföldi kohézió a koraujkorban. Az Alföldtől Nürnbergig.” címet viseli. Olyan időszaki kiállítást tervezünk, mely egyrészt összekapcsolja egy tematika mentén a Körös-maros-hátság településeit, másrészt lehetőséget kívánunk adni az újabb történeti és régészeti eredményeknek is. A kiállítás témája a kora újkori szarvasmarha kereskedelem. Ehhez kapcsolódnak a kiállítás installációi és szakmai anyaga. A kiállítás technikai felépítése is a szállíthatóságot szolgálja – plexi tárlók és feliratos molinók segítik a felépítést. A kiállítás háttérét egy molinó alkotja, melyen a marhakereskedelmi út térképe szerepel az útvonalakkal és azokkal a településekkel vidékünkön, melyek a török vámnaplókban, illetve magyar királyi hídvámokban szerepelnek (Vác, Érsekújvár). A jelmagyarázat mellett erre a térképre kerül egy szöveges leírás a téma legfontosabb eredményeiről és az alapvető adatokról.

A molinón lévő térkép kiinduló pontján egy kisméretű szarvasmarha makett kerül a fajta leírásával és történeti szerepével. A nyugati határszélen pedig egy nürnbergi plomba másolata lesz, mely jelképezi a visszafelé érkező nyugati posztót. A kiállítás részeként egy férfi és egy nőalak látható (bábuk), akik rajzolt/festett molinó háttér előtt állnak rekonstruált ruházatban és eszközökkel. A férfi alak egy hajdú/fejszoros marhahajtó, a női bábú pedig egy koraujkori gazdaasszony. A ruházat és díszítés elemei, valamint az eszközök régészeti kutatások és adatok alapján készülnek el (pl. szablya, gyűrű, fülbevaló, kések, stb.) A molinó előtt két-három tárlóba (fekvő vitrinek), azok a régészeti tárgyak kerülnek, melyek az újabb ásatásokból kerültek elő, illetve intézményünk és fémkeresősök közötti együttműködési megállapodás nyomán váltak ismertté. Ezek azok a tárgyak, melyek alapján az álló alakok rekonstrukciója elkészül. Fontos kiemelni, hogy a előkerült régészeti tárgyakkal kapcsolatban egy adatbázis készül, melynek bővítése és interaktivitása a múzeum következő szakmai célkitűzése.

II. Előadások

Az utazó kiállításához kapcsolódóan azokon a településeken, ahol a kiállítás megfordul, tudományos-ismeretterjesztő előadást tartanak a múzeum munkatársai. Az előadásban azok a történelmi és régészeti adatok kapnak hangsúlyt, melyek a marhakereskedelem révén összekapcsolják a településeket és újszerűen mutatják be a térség mostohán kezelt történetét. A résztvevő települések: Battonya, Csanádapáca, Csorvás, Gádoros, Kaszaper, Nagybánhegyes, Nagymágocs, Nagyszénás, Orosháza, Pusztaföldvár, Székkutas, Tótkomlós, Végegyháza.

III. Vetélkedő

A programok lezárásaként egy helytörténeti, régiótörténeti vetélkedőt rendez a múzeum azon települések iskoláinak, ahol a kiállítás megfordult és előadást is tartottak a múzeum munkatársai. A vetélkedőhöz előzetes feladatok is kapcsolódnak három fordulóban, melyeknek pontjait már hozzák a csapatok a múzeumban megtartott vetélkedőre. A múzeumi vetélkedő szellemi és játékos, gyakorlati feladatokból áll. Ugyan elsődlegesen az iskolás korosztályt célozza meg, de bővíthető a családok irányába is.

A három elem (I.; II.; III.;) szervesen kapcsolódik egymáshoz, lévén ugyanarról van szó, más-más megközelítésben, más korosztálynak címezve. Komplex tudást közvetítenek, az élethosszig tartó tanulás folyamatába ágyazva. A múzeum kéthetente megjelenik 1-1 település művelődési házában, iskolájában, s felállítja a kiállítást, amiben szemléltetjük a tárgyi anyagot (pl.: plomba, párizsi kapocs, gyűszű, gyűrű, pénzek, hajkarikák, ólomgolyó, szablya, buzogány, hajtű, pártamerevítő). Az iskolások részére legalább három tárgyaló foglalkozás keretében a háttéranyag ismertetésével múzeumpedagógiai foglalkozásokat tartunk – ezek a foglalkozások bemutatják:

1. a falvakban élők életmódját, az otthon foglalatostkodó embereken keresztül – gyertyát

mártunk – megismerik a falvakban élő emberek ruházatát, mindennapi munkáját. Az elektromos áram, mint korunk világítástechnikai megoldása háttérbe szorul, a gyertyával való világítás, a birka környezettudatos feldolgozása (hús, belek, csont, faggyú, gyapjú) a helyi birkatartáshoz kapcsolható foglalatosságok megismerésével olyan ismeretekhez jutnak, mely ismeretek birtokában a vetélkedőn könnyebben megoldják a játékos feladatokat (pl. mire használták a gyűszűt, mit készítettek eladásra, mit vettek meg a kereskedőtől, és miért). A megszerzett háttértudás birtokában a hon- és népismeret és a történelem tantárgyhoz kapnak előzetes ismereteket.

2. a marhákat kísérő hajdúk életét – ólomgolyót öntünk – a marhákat védelmezők életmódján keresztül megismerkedhetnek a vándorélet nehézségeivel (felfegyverzett hajdúk, hajcsárok). Ezek a hajdúk marhahajtók voltak. Vannak, akik a hajdú elnevezést is a hajtó szóból származtatják. A 15–16. században az Alföldön óriási méretű nomád állattartás folyt, s a szilaj marhát tízezer számra hajtották nyugat és délnyugat felé Nürnbergig, Augsburgig és Velencéig. Európa nagy húsellátója Magyarország volt. A lábon hajtott csordákat a hajdúpásztorok védték a vadállatok és a rablók támadásai ellen. A foglalkozás során megismerkednek az úton hajtók nehéz életével, a vándorlás, a feladattudat, az állandó veszéllyel való szembenézés, (kalandvágó?) a kitartás, szívósság fogalmaival, a társadalmi rangsorban elfoglalt helyükkel.
3. a kereskedelem fontosságával – pénzt nyomunk – a cserekereskedelem, a pénz, mint „váltóeszköz” szerepével, a pénzzel, mint a kereskedelem eszközével foglalkozunk, így mutatva be, hogy a felhajtott állatok és a visszaszállított posztó és más áru hogyan cserélt gazdát, mit miért kerestek, vettek akkor az emberek. Ezzel az igények, és életkörülmények is ismertté válnak, melyekből következtethetünk az akkor élők mindennapjaira.

A felsorakoztatott foglalkozásokra épülnek a délutánonként megtartott előadások, ahol már a felnőtt lakosságnak is bemutatjuk a 15-16. századi életet, ezeken a megközelítéseken keresztül. Így a család minden tagja kap ismereteket, mely ismeretek (ha az előadások minden településen véget értek) egyenlő esélyt biztosítanak a családi napként is említhető vetélkedőn. A vetélkedőn szellemi és ügyességi feladatok egyaránt szerepelnek.

A kistérség óvodásainak és 1-2. osztályosainak a korabeli motívumokból kifestőket készítünk.

Foglalkozások eszközigénye (a teljesség igénye nélkül):

- gyertyamártó edény 3 db
- viasz
- kanóc
- rezsó 3 db
- ólomöntő forma
- ólom
- melegítő üst
- fogók
- reszelők
- pénznyomó – szárazpecsét-nyomó
- klisék
- fémlapok